

**PERUBAHAN SIKAP KEUSAHAWANAN USAHAWAN MELAYU DI MALAYSIA
(CHANGING ENTREPRENEURSHIP ATTITUDES MALAY ENTREPRENEURS IN
MALAYSIA)**

Buerah binti Tunggak & Hussin bin Salamon

Abstrak

Usaha bagi melahirkan individu usahawan Bumiputera dalam bidang ekonomi dan perniagaan memerlukan perubahan sikap dan nilai. Di samping itu usaha melahirkan usahawan yang memiliki etika dan nilai Islam dilihat semakin mendesak memandangkan keperluan kepada penghayatan ajaran Islam dalam semua aspek kehidupan termasuk yang berkaitan dengan perniagaan dan keusahawanan. Namun sikap negatif dan kurang beretika didapati menghalang keupayaan, daya tahan dan daya saing usahawan bumiputera berbanding usahawan bangsa lain. Oleh itu kajian ini bertujuan mengkaji budaya niaga usahawan bumiputera dengan memfokus terhadap sikap keusahawanan usahawan Bumiputera dalam kategori Perusahaan Kecil dan Sederhana (PKS). Aspek sikap dikaji berdasarkan dua tema utama i) ciri kebebasan dan ii) ciri kejujuran. Ciri kebebasan dibahagikan kepada sub-tema; pergantungan berterusan kepada bantuan kerajaan, bergantung kepada kontrak kerajaan, isu melobi dan perbuatan rasuah, manakala ciri kejujuran dibahagi kepada sub-tema kegagalan membayar balik pinjaman, dan mengalibabakan perniagaan. Reka bentuk kajian menggunakan kaedah mix-method yang melibatkan kajian kuantitatif menggunakan instrumen soal selidik sementara kajian kualitatif menggunakan temu bual dan analisis dokumen. Analisis adalah berasaskan soal selidik dan temu bual bersama usahawan bumiputera PKS yang menerima pembiayaan MARA di negeri Johor. Disamping itu peserta temu bual juga melibatkan usahawan Bumiputera PKS yang bukan penerima pembiayaan MARA, pegawai kanan MARA, pegawai MARA daerah yang mengelolakan pembiayaan, dan program latihan dan pembangunan serta usahawan Bumiputera berjaya. Dapatan kajian menunjukkan faktor sikap keusahawanan kritikal dalam mempengaruhi kelemahan usahawan bumiputera di Malaysia.

Kata Kunci: Sikap keusahawanan, Etika dan nilai, Perusahawaan kecil dan sederhana (PKS), Usahawan bumiputera, Perubahan.

Abstract

Efforts to develop and create individual entrepreneurs in the economy and bussiness fields require a change in his/her attitude and values. In edition, the need to create an entrepreneur who upholds the ethics and values of Islam is seen as increasingly urgent as Islam should be appreciated and practiced in all aspects of life both in business and entrepreneurship fields. However, negative attitudes and lack of ethics avert the indigenou entrepreneurs ability, resilience and competitiveness compare to entrepreneurs of other races. Therefore, this paper aim to discuss the aspects of business culture practiced by indigenou entrepreneurs focusing on entrepreneurial attitude among Muslim entrepreneurs in Small and Medium Enterprise (SMEs). Studied based on the attitude of the two main themes i) its freedom and ii) its honesty. Its independence is divided into sub-themes; continued dependence on government assistance, depending on government contracts, the issue of lobbying and corruption, while its honesty divided into sub-themes defaults on loans, and business mengalibabakan. Study

design using a mix-method involves the study through questionnaires kuantitatif while qualitative study using interviews and document analysis. This analysis is based on questionnaires and interviews with SMEs indigenous entrepreneurs who received financing from MARA in Johor. Among the respondents are entrepreneurs who are not financed by MARA, seniors MARA officers, MARA district officers who organize the financing, training and development, and successful entrepreneurs. The study showed that entrepreneurial attitudes are critical factors caused weaknesses among indigenous entrepreneurs in Malaysia.

Keywords: Entrepreneurship attitude, Ethics and values, Small and medium enterprises (SMEs), Indigenous entrepreneurs, Changing.

1.0 PENGENALAN

Pengenalan pelbagai dasar pembangunan negara bermula dengan Dasar Ekonomi Baru (DEB:1970-1990), Dasar Pembangunan Nasional (DPN: 1991-2000) dan Dasar Pembangunan Wawasan (DPW:2001-2010) bertujuan membangunkan masyarakat Bumiputera menjadi masyarakat industri yang beralih sifatnya daripada perusahaan tradisi kepada perindustrian moden. Oleh itu hasrat untuk melahirkan Masyarakat Perdagangan dan Perindustrian Bumiputera (MPPB) menuntut perubahan sikap dan nilai. Nilai keusahawanan melalui kegiatan perusahaan, perdagangan, pertanian moden dan sikap baru terhadap pembangunan ekonomi akan mencorakkan masyarakat peniaga baru negara menjelang tahun 2020 (Aziz Deraman, 2000).

Usaha-usaha membangun masyarakat usahawan Bumiputera sebagaimana dapatan beberapa kajian perlu menumpukan kepada tiga aspek penting iaitu sikap terhadap keusahawanan, kemahiran menguruskan perniagaan serta program pendidikan dan latihan keusahawanan (Buerah Tunggak, 2007). Merujuk kepada aspek sikap, usahawan Bumiputera perlu memupuk sikap positif terhadap perniagaan dan perindustrian seperti kreatif, sabar, gigih, jujur, cecak dan istiqamah sebagai satu persediaan amat penting ke arah proses pembangunan manusia yang seimbang antara roh dan jasad. Atas dasar inilah, sikap dan ciri-ciri peribadi usahawan yang selaras dengan ajaran Islam perlu diterapkan. Pengamalan sikap dan ciri-ciri peribadi usahawan berlandaskan Islam seperti jujur dan benar, amanah, bersifat adil, menepati janji, akauntabiliti, ketekunan, berilmu dan berkemahiran serta keazaman yang tinggi merupakan pra-syarat penting untuk melahirkan usahawan Bumiputera Muslim profesional. Penekanan kepada pembangunan usahawan yang mengambil kira pembinaan sahsiah individu akan melahirkan usahawan yang akan menjadi model kepada generasi usahawan alaf baru.

2.0 BUMIPUTERA DAN TUNTUTAN PERUBAHAN SIKAP

Kejutan budaya yang berlaku akibat perubahan daripada budaya tani kepada budaya korporat telah menyebabkan timbulnya keghairahan dalam kalangan sebahagian usahawan termasuk bumiputera memperoleh kekayaan hingga ke tahap jenayah dan juga penyalahgunaan kekayaan seperti meningkatnya penipuan, rasuah, pecah amanah, politik wang dantamak haloba (Mahathir Mohammad, 1999). Budaya keusahawanan negatif lain yang diamalkan, antaranya menjalankan perniagaan melalui perkongsian 'ali baba', menggunakan individu tertentu untuk mendapatkan tender atau pinjaman, menyalahgunakan pinjaman untuk

membeli harta peribadi dan tidak berani bersaing. Keadaan ini membentuk satu ‘budaya negatif usahawan Bumiputera’ (Mat Hassan Esa, 1992; Wan Liz Ozman, 2000).

Pelbagai bentuk pelanggaran nilai dan etika yang berlaku dalam kalangan usahawan Bumiputera Muslim memerlukan satu mekanisme penyelesaian menyeluruh berpandukan ajaran Islam yang murni. Usahawan Melayu-Muslim perlu meletakkan sifat amanah dalam memenuhi tuntutan berniaga dan berusaha mencari harta kekayaan di atas landasan yang diredhai Allah dengan mengintegrasikan sepenuhnya nilai Islam dalam amalan perniagaan (Muhammad Ali Hashim 2002). Wan Liz Ozman (2000) menekankan keperluan sifat amanah demi melahirkan usahawan Melayu-Muslim yang berjaya di samping menyarankan satu sistem pendidikan dan latihan yang menitikkan pengamalan nilai Islam melalui pendidikan formal dan latihan keusahawanan. Bagi mencapai matlamat tersebut, usaha-usaha berterusan perlu dilakukan bagi mengelakkan kesan-kesan negatif daripada amalan perniagaan tidak beretika.

Ajaran Islam menyediakan garis panduan yang lengkap bagi menjalankan usaha perniagaan secara beretika. Prinsip-prinsip yang telah digariskan mampu melahirkan usahawan Muslim cemerlang sebagaimana yang telah dibuktikan oleh Rasulullah dan para sahabat. Keperluan kepada pembangunan budaya niaga usahawan Muslim perlu ditangani dalam kerangka mewujudkan satu persekitaran yang dapat mendukung amalan nilai dan etika Islam dalam perniagaan. Oleh itu, membangunkan masyarakat Bumiputera seharusnya tidak hanya menumpukan kepada pembangunan bersifat material semata-mata, tetapi apa yang lebih penting ialah membangunkan sikap dan mental dalam pembentukan nilai-nilai budaya baru yang positif dengan merujuk ajaran Islam sebagai paksinya.

3.0 METODOLOGI KAJIAN

Tujuan kajian ini adalah untuk meneliti aspek budaya niaga usahawan Bumiputera Muslim dengan memfokuskan perbincangan terhadap sikap keusahawanan dalam kalangan usahawan bumiputera PKS. Bagi menjawab tujuan dan permasalahan kajian, reka bentuk kajian ini telah menggunakan reka bentuk *mix-method* iaitu menggabungkan antara pendekatan kuantitatif dan kualitatif. Data kajian diperolehi melalui soal selidik (mewakili pendekatan kuantitatif), manakala temu bual dan analisis dokumen mewakili pendekatan kualitatif. Kepelbagaian teknik pengutipan data ini digunakan sebagai triangulasi bagi tujuan pengukuhan data dan bagi mendapatkan kesahan dan kebolehpercayaan kajian (Baharin Abu, 2000; Mohd Kassim Basir, 2003; dan Golafshani, 2003; Buerah Tunggak, 2007). Responden soal selidik melibatkan 241 orang usahawan penerima pembiayaan MARA di negeri Johor. Sesi temu bual pula melibatkan 15 peserta kajian yang terdiri daripada usahawan penerima pembiayaan MARA, usahawan bukan penerima pembiayaan MARA, pegawai MARA yang terlibat dalam mengendalikan pembiayaan MARA dan program pendidikan dan latihan keusahawanan MARA serta usahawan bumiputera berjaya. Data kuantitatif dianalisis menggunakan perisian SPSS sementara data kualitatif pula dianalisis menggunakan analisis tema (Spradley, 1980; Merriam, 1988; Bogdan dan Biklen, 1998).

4.0 PENEMUAN KAJIAN

Kajian ini telah menggunakan pendekatan kuantitatif melalui instrumen soal selidik yang diproses melalui perisian SPSS, sementara pendekatan kualitatif pula telah melibatkan temu bual terbuka (*open ended question*) dan analisis dokumen yang dianalisis berdasarkan beberapa sub-tema tertentu yang akan dibincangkan di bawah.

4.1 Analisis Min

Dapatan kajian menunjukkan bahawa faktor sikap keusahawanan mempunyai pengaruh kritikal dalam mempengaruhi budaya niaga usahawan bumiputera Muslim di Malaysia. Usahawan yang mengamalkan sikap efektif dan beretika lebih berjaya dalam bidang perniagaan yang diceburi, berbanding dengan usahawan yang tidak mengamalkan sikap efektif dan kurang beretika (Buerah Tunggak, 2007).

Analisis aspek sikap keusahawanan telah dibincangkan berdasarkan dua tema utama i) ciri kebebasan (lawannya pergantungan) dan ii) ciri kejujuran. Ciri kebebasan telah dibahagikan kepada beberapa sub-tema berikut; pergantungan berterusan kepada bantuan kerajaan, bergantung kepada kontrak kerajaan, isu melobi dan perbuatan rasuah, manakala ciri kejujuran dibahagi kepada sub-tema kegagalan membayar balik pinjaman, dan mengalibabakan perniagaan. Analisis data soal selidik berkaitan sikap keusahawanan menunjukkan min bagi ciri kebebasan ialah 3.87 manakala min bagi ciri kejujuran adalah bersamaan 4.20.

Jadual 1 Analisis Min Sikap Keusahawanan bagi Ciri Kebebasan

Pernyataan	Persetujuan					Min SL
	STS (%)	TS (%)	KS (%)	S (%)	SS (%)	
i) Ciri Kebebasan						
b1. Bergantung kepada bantuan kerajaan (seperti yang disediakan oleh MARA atau agensi lain) untuk mengembangkan perniagaan	12 (5.0)	26 (10.9)	47 (19.7)	124 (51.9)	3 (12.6)	3.56 (1.01)
b2. Patut menerima bantuan kerajaan (seperti yang disediakan oleh MARA atau agensi lain) kerana mereka usahawan Bumiputera	07 (2.9)	12 (5.0)	29 (12.4)	101 (42.1)	91 (37.9)	4.07 (0.98)
b3. Kerajaan (menerusi agensi-agensinya) perlu menyediakan kemudahan berterusan untuk membantu usahawan Bumiputera	02 (0.8)	03 (1.2)	20 (8.3)	105 (43.6)	111 (46.1)	4.33 (0.75)
b4. Sanggup melobi pihak-pihak tertentu untuk meningkatkan kemajuan perniagaan	23 (9.7)	28 (11.8)	43 (18.1)	89 (37.6)	54 (22.8)	3.52 (1.24)
Min Keseluruhan						3.87 (0.80)

Jadual 1 menunjukkan analisis min terhadap sikap keusahawanan dari segi ciri kebebasan. Min keseluruhan bagi ciri kebebasan ialah 3.87. Secara umumnya semua item menunjukkan nilai min yang melebihi 3.5. Item yang mempunyai nilai min tertinggi ialah item b3, kerajaan (menerusi agensi-agensinya) perlu menyediakan kemudahan berterusan untuk membantu usahawan Bumiputera iaitu 4.33. Sementara item yang mempunyai min terendah b4, sanggup melobi pihak-pihak tertentu untuk meningkatkan kemajuan perniagaan iaitu 3.52. Item-item yang mempunyai min yang lebih tinggi menunjukkan persetujuan yang

lebih tinggi. Berdasarkan min keseluruhan 3.87 menunjukkan bahawa usahawan Bumiputera masih bergantung kepada pihak kerajaan dan pihak lain demi memajukan perniagaan mereka.

Keseluruhan item menunjukkan nilai min melebihi 3.50, namun item b3 dan b4 mempunyai nilai min yang melebihi 4.00 menunjukkan usahawan Bumiputera terlalu mengharapkan agar pihak kerajaan memberi bantuan berterusan untuk memajukan perniagaan mereka (b3) dan beranggapan mereka memang patut menerima bantuan kerajaan berdasarkan status mereka sebagai usahawan Bumiputera. Dua item lagi walaupun min item kurang daripada 4.00 tetapi masih menggambarkan sikap pergantungan, iaitu bergantung kepada bantuan kerajaan untuk mengembangkan perniagaan mereka (b1) dan sanggup melobi pihak-pihak tertentu untuk mengembangkan perniagaan (b4). Dapatan di atas jelas menunjukkan bahawa sikap pergantungan masih lagi berlaku dalam kalangan usahawan Bumiputera dan dapatan ini diperkuatkan lagi melalui dapatan temu bual dan analisis dokumen. Oleh itu penganalisan seterusnya terhadap data-data temu bual dan analisis dokumen akan dilakukan berdasarkan tema utama i) ciri kebebasan dan ii) ciri kejujuran dan beberapa sub-tema; pergantungan berterusan terhadap bantuan kerajaan, bergantung kepada kontrak yang disediakan oleh kerajaan, serta isu melobi dan perbuatan rasuah.

Jadual 2 Analisis Min Sikap Keusahawanan bagi Ciri Kejujuran

Pernyataan	Persetujuan					Min SL
	STS (%)	TS (%)	KS (%)	S (%)	SS (%)	
ii) Ciri Kejujuran						
b5. Membayar balik pinjaman tepat pada waktunya	4 (1.7)	3 (1.3)	20 (8.4)	117 (49.2)	94 (39.5)	4.24 (0.79)
b6. Memastikan harga yang dibayar oleh pelanggan sentiasa berpatutan	0 (1.3)	0 (48.5)	3 (50.2)	117	121	4.49 (0.53)
b7. Menggunakan wang pinjaman untuk membesarkan perniagaan bukan untuk penggunaan peribadi	0 (1.3)	3 (0.8)	2 (38.1)	91 (59.8)	143	4.56 (0.58)
b8. Sentiasa menepati janji bila berurusan dengan pembekal	0 (14.6)	35 (2.5)	6 (51.0)	122 (31.8)	76	4.00 (0.97)
b9. Tidak melengah-lengahkan pembayaran kepada pihak yang berurusan	0 (18.0)	0 (53.6)	43 (28.5)	128	68	4.10 (0.67)
b10. Bersedia memaklumkan kepada pelanggan sekiranya barang atau perkhidmatan yang ditawarkan mempunyai kecacatan atau kurang berkualiti	0 (15.5)	0 (55.2)	37 (29.3)	132	70	4.14 (0.66)
Min Keseluruhan						4.25 (0.75)

Jadual 2 di atas menunjukkan analisis min sikap keusahawanan merujuk kepada ciri kejujuran. Bagi ciri kejujuran min keseluruhan adalah bersamaan 4.25 dengan keseluruhan item menunjukkan min yang tinggi iaitu 4.00 dan lebih. Min tertinggi ialah bagi item b7, menggunakan wang pinjaman untuk membesarkan perniagaan bukan untuk penggunaan peribadi. Manakala item yang mempunyai min terendah ialah item b8, sentiasa menepati janji bila berurusan dengan pembekal iaitu 4.00. Oleh itu item-item bagi ciri kejujuran juga

menunjukkan persetujuan yang tinggi menunjukkan bahawa usahawan yang dikaji mengamalkan ciri kejujuran yang menjadi tuntutan ajaran Islam. Ini menunjukkan bahawa usahawan Bumiputera sangat mementingkan kejujuran. Walau bagaimanapun dari segi membayar balik pinjaman tepat pada waktunya (b5) dan sentiasa menepati janji bila berurusan dengan pembekal (b8) terdapat sebahagian kecil usahawan Bumiputera mengakui bahawa mereka kurang mengamalkan sikap tersebut.

4.2 Analisis Tema

Analisis aspek sikap keusahawanan telah dibincangkan berdasarkan dua tema utama i) ciri kebebasan (lawannya pergantungan) dan ii) ciri kejujuran. Ciri kebebasan telah dibahagikan kepada beberapa sub-tema berikut; pergantungan berterusan kepada bantuan kerajaan, bergantung kepada kontrak kerajaan, isu melobi dan perbuatan rasuah, manakala ciri kejujuran dibahagi kepada sub-tema kegagalan membayar balik pinjaman, dan mengalibabakan perniagaan

Pergantungan Berterusan Kepada Bantuan Kerajaan

Salah satu aspek yang jelas membelenggu usahawan Bumiputera ialah masalah kekurangan modal. Kekangan tersebut menyebabkan usahawan Bumiputera sentiasa beranggapan bahawa kerajaan perlu sentiasa membantu perniagaan mereka secara berterusan. Sebagai menjawab persoalan berkaitan dengan sikap pergantungan usahawan Bumiputera terhadap bantuan kerajaan, kebanyakan usahawan penerima pembiayaan MARA beranggapan bahawa kerajaan perlu memberi bantuan berterusan kepada usahawan Bumiputera. Pegawai MARA pula mengakui bahawa kebanyakan usahawan Bumiputera memang mempunyai kecenderungan bergantung secara berterusan kepada bantuan kerajaan. Namun, ada juga dalam kalangan usahawan penerima pembiayaan MARA yang mempunyai sikap yang tidak bergantung kepada bantuan kerajaan, sebaliknya setakat mengambil peluang daripada kemudahan yang disediakan. Sungguhpun begitu, satu lagi kumpulan responden iaitu kumpulan usahawan bukan penerima pembiayaan MARA lebih mengamalkan sikap kebebasan terhadap usaha-usaha perniagaan yang dijalankan.

Pergantungan terhadap bantuan kerajaan telah menyebabkan usahawan Bumiputera tidak mempunyai daya tahan dan daya saing yang tinggi. Secara berbanding usahawan bangsa Cina mempunyai pendedahan yang luas dalam usaha-usaha perniagaan walaupun mereka tidak mempunyai tahap pendidikan formal yang tinggi kerana kebanyakan usahawan bangsa Cina telah melalui proses pembelajaran keusahawanan daripada keluarga dan mentor mereka yang juga seorang peniaga. Disamping itu mereka juga sentiasa peka terhadap perubahan-perubahan yang berlaku dalam dunia perniagaan. Sikap kebergantungan usahawan Bumiputera terhadap bantuan kerajaan terutamanya yang berkaitan pembiayaan modal telah menghadkan keupayaan mereka untuk mengembangkan perniagaan. Usahawan Bumiputera hanya berharap kepada pembiayaan yang disediakan oleh agensi-agensi kerajaan, sebaliknya sukar untuk mendapatkan kepercayaan pihak bank untuk member pembiayaan kepada mereka kerana prestasi perniagaan yang kurang meyakinkan. Kebanyakan usahawan mengakui terpaksa bergantung kepada pembiayaan agensi kerajaan terutama MARA.

Fenomena pergantungan usahawan Bumiputera terhadap bantuan kerajaan bukan hanya berlaku dalam kalangan usahawan Bumiputera yang baru menjalankan perniagaan tetapi juga yang telah lama menjalankan perniagaan. Kajian mendapati peniaga yang telah berniaga melebihi 20 tahun tetapi masih bergantung kepada pembiayaan kerajaan.

Beliau yang menjalankan perniagaan memproses tauhu bukan sahaja bergantung kepada pinjaman agensi kerajaan termasuk MARA tetapi juga masih memasarkan produk dalam skala pengeluaran yang kecil dan luas pasaran yang sangat terhad. Beliau juga mengakui menggunakan pelajar-pelajar sekolah menengah yang berhampiran sebagai pekerja selepas waktu persekolahan dengan alasan sukar untuk mendapat pekerja dalam kalangan orang dewasa. Berdasarkan kepada saiz perniagaan yang kecil dan strategi pemasaran yang minimum walaupun telah menjalankan perniagaan yang sama melebihi 20 tahun menunjukkan pengusaha seorang peniaga yang tidak berdaya maju walaupun tidak mempunyai pesaing berhampiran bagi produk yang dihasilkannya. Perkara ini menunjukkan bahawa fenomena pergantungan kepada bantuan kerajaan dan sikap kurang berintegriti seperti menggunakan pekerja bawah umur bukan sahaja berlaku dalam kalangan peniaga baru tetapi juga dalam kalangan peniaga bumiputera yang sudah lama berniaga.

Sikap kebergantungan usahawan Bumiputera penerima pembiayaan MARA ini diakui oleh pegawai-pegawai MARA. Pegawai MARA daerah mengakui fenomena kebergantungan usahawan Bumiputera memang berlaku dan dengan nada kecewa mengatakan pihak kerajaan perlu membantu perniagaan mereka secara berterusan. Dalam pada itu beliau mengakui terdapat usahawan Bumiputera yang berjaya dalam perniagaan terutamanya bidang pengkontraktor, namun, setelah memperolehi tender-tender yang besar, mereka menyalahgunakan kekayaan yang diperolehi. Golongan usahawan seperti ini telah mengambil sikap suka bermewah-mewah daripada keuntungan perniagaan yang diperolehi sebaliknya tidak menggunakan keuntungan perniagaan untuk menambahkan aset perniagaan atau menyimpan keuntungan perniagaan untuk masa depan perniagaan. Akibatnya ada di antara usahawan Bumiputera tersebut terpaksa 'gulung tikar' apabila berlakunya kemelesetan ekonomi global pada tahun 1997-1998. Kenyataan-kenyataan di atas menunjukkan dengan jelas bahawa usahawan Bumiputera bukan sahaja bergantung kepada bantuan kerajaan secara berterusan, malah sebahagian daripada mereka menyalahgunakan kekayaan yang diperolehi, bantuan dan keistimewaan yang diberikan sebagai kaum bumiputera. Dapatan ini selari dengan dapatan kajian-kajian terdahulu yang telah dibuat oleh Mohd. Amir Sharifuddin (1983), Wan Liz Ozman(2000), Barjoyai Bardai (2000) dan Mat Hassan Esa (1992).

Walaupun bagaimanapun, terdapat juga usahawan Bumiputera yang bersikap positif terhadap ciri kebebasan, iaitu mereka tidak bergantung kepada peluang disediakan oleh kerajaan semata-mata sebaliknya mencari peluang-peluang perniagaan daripada orang perseorangan. Kumpulan usahawan seperti ini mendapatkan pembiayaan MARA kerana mengambil peluang daripada kemudahan-kemudahan pembiayaan yang disediakan, tetapi dalam masa yang sama mereka juga mencari peluang-peluang perniagaan yang tersedia dalam ekonomi. Sikap 'tidak menunggu'dan mengharap peluang-peluang mendapatkan tender kerajaan dan pembiayaan daripada agensi-agensi kerajaan merupakan sikap positif yang perlu dicontohi oleh usahawan Bumiputera yang lain.

Satu lagi kumpulan iaitu usahawan bukan penerima pembiayaan MARA mempunyai sikap yang lebih positif terhadap ciri kebebasan. Keempat-empat responden bukan penerima pembiayaan MARA yang ditemu bual, memulakan perniagaan secara kecil-kecilan menggunakan modal sendiri, mengamalkan sikap berjimat cermat, bekerja keras untuk memajukan perniagaan serta tidak mengharapkan bantuan kerajaan. Dengan berbekalkan budaya kerja keras, berjimat cermat, yakin pada diri sendiri dan bersungguh-sungguh serta menggunakan modal sendiri pada permulaan perniagaan, mereka boleh berjaya dalam bidang perniagaan masing-masing. Ternyata, pada hari ini mereka merupakan antara usahawan bumiputera yang berjaya dalam perniagaan yang diceburi.

Sikap jimat cermat, kerja keras, tekun dan tidak mengharapkan bantuan kerajaan yang diamalkan oleh usahawan tersebut menepati ciri-ciri seorang Muslim yang menjadi tuntutan ajaran Islam. Ciri-ciri tersebut juga adalah merupakan kunci kepada kejayaan perniagaan seseorang usahawan. Ajaran Islam sangat memandang tinggi sikap positif yang menunjukkan ciri kebebasan dan tidak bergantung kepada pihak lain sepanjang masa. Keutamaan Islam ialah berdasarkan kepada kerja (*amal*) yang baik bagi menentukan kedudukan dan status manusia itu sendiri. Banyak hadith-hadith menjelaskan tentang konsep kesungguhan bekerja, antaranya dalam sebuah hadith yang bermaksud;

Sesungguhnya Allah SWT amat menyukai seseorang yang apabila ia melakukan sesuatu amalan, ia melakukannya dengan sempurna.

(Hadis Riwayat Ibnu Majah, Sunan Ibnu Majah, Vol 2: 740-741)

Bagi kumpulan usahawan berjaya, di samping merebut peluang daripada kemudahan yang disediakan oleh kerajaan seperti kemudahan pembiayaan dan latihan, mereka juga sentiasa berusaha keras mengembangkan perniagaan sehingga mendapat kepercayaan daripada pihak pembiaya termasuk bank-bank perdagangan. Kajian mendapati usahawan bukan penerima pembiayaan MARA mendapat tawaran daripada pihak bank perdagangan untuk memberi sejumlah pembiayaan yang besar. Walaupun bank-bank perdagangan di Malaysia dianggap 'tidak mesra pelanggan' terutama kepada usahawan Bumiputera PKS (Moha Asri Abdullah, 1997, 1999; Wan Liz Ozman, 2000) namun kepercayaan yang diberikan oleh pihak institusi kewangan tersebut terhadap mereka sudah tentulah berdasarkan kepada kebolehpayaan membayar balik pembiayaan yang diberi. Selain sikap pergantungan berterusan terhadap pembiayaan kerajaan, usahawan Bumiputera juga sangat bergantung kepada kontrak-kontrak yang disediakan oleh kerajaan dan perkara ini akan dibincangkan dengan mendalam dalam bahagian seterusnya.

Bergantung Kepada Kontrak Kerajaan

Sikap kebergantungan usahawan Bumiputera kepada kerajaan juga berlaku dalam mendapatkan kontrak-kontrak perniagaan. Usahawan Bumiputera terlalu berharap kepada tender-tender perniagaan yang disediakan oleh kerajaan dan tidak bersedia bersaing untuk mendapatkan tender di pasaran terbuka. Sikap seperti ini menyebabkan usahawan Bumiputera gagal membina kepercayaan kepada diri sendiri serta mudah diancam oleh ketidakstabilan ekonomi. Sikap kebergantungan kepada tender-tender kerajaan dalam jangka masa pendek mungkin merupakan satu cara yang mudah dan 'selamat', tetapi apabila kontrak kerajaan tidak diperolehi peniaga yang seperti ini akan terus 'gulung tikar' kerana tidak mampu bertahan dalam pasaran terbuka
(Nor Aini Idris dan Norlaila Abu Bakar, 2002).

Temu bual dengan responden membuktikan bahawa isu pergantungan terhadap kontrak-kontrak kerajaan memang berlaku. Pegawai pengendali program pendidikan dan latihan keusahawanan MARA yang berpengalaman melebihi 20 tahun dalam membangunkan usahawan Bumiputera mengakui bahawa kebanyakan usahawan Bumiputera dalam bidang pengkontraktor sangat bergantung kepada projek-projek kerajaan;

... kalau dia berniaga contohnya '*supplier*', '*contractor*', dia akan memang memerlukan kerajaan 100 peratus punya kontrak... Mereka yang dah lama berniaga

sepatutnya sudah bergerak dengan mindanya untuk cari peluang sendiri, kita menggerakannya peringkat awalan untuk dia membentuk diri dia, membentuk perniagaan dia supaya dia boleh pergi kepada orang lain tak semestinya dia bergantung kepada kerajaan, dia mesti cari kerja daripada swasta.

Dalam pada itu terdapat juga usahawan Bumiputera yang telah diberi peluang mendapat tender-tender perniagaan tetapi menjual kontrak-kontrak perniagaan yang diperolehi kepada kontraktor lain, sebaliknya mereka sudah berpuashati dengan hanya mendapat sedikit komisyen. Perbuatan menjual kontrak-kontrak perniagaan yang diperolehi menunjukkan sikap usahawan Bumiputera yang mengambil jalan pintas untuk mendapat keuntungan dengan jalan mudah di samping menyekat peluang peniaga lain yang bersungguh-sungguh menjalankan perniagaan. Persaingan-persaingan untuk mendapat kontrak perniagaan dengan jalan mudah ini ada kalanya telah menyebabkan perbuatan melobi dan amalan rasuah terpaksa dilakukan bagi memastikan mereka berjaya mendapat tender yang disediakan.

Kajian-kajian lalu membuktikan pergantungan berterusan kepada kerajaan terutamanya berkaitan dengan kontrak-kontrak kerajaan sering dikaitkan dengan kemunculan golongan usahawan 'atas angin', antaranya terdiri daripada pegawai-pegawai penting di jabatan-jabatan kerajaan, golongan peniaga yang menceburkan diri dalam bidang politik dan ahli politik yang menceburkan diri dalam bidang perniagaan. Kemunculan mereka telah menjejaskan pengagihan kontrak perniagaan dalam kalangan usahawan Bumiputera dan bangsa Melayu itu sendiri, menjejaskan perkembangan sektor awam serta menjejaskan peluang usahawan Bumiputera lain yang ingin bersaing di pasaran secara jujur. Perkara ini terjadi kerana golongan usahawan 'atas angin' ini menggunakan kedudukan mereka atau individu tertentu untuk mendapatkan tender (Bukhari Hassan, 1995; al Habshi, 2002; Wan Liz Ozman, 2000; Barjoyai Bardai, 2000). Persaingan berat sebelah ini telah memaksa terjadinya perbuatan melobi yang keterlaluan, malah, membawa kepada amalan rasuah yang akan dibincangkan dengan mendalam dalam bahagian yang seterusnya.

Isu Melobi dan Perbuatan Rasuah

Isu melobi dan perbuatan rasuah merupakan antara isu sikap kebergantungan yang menarik dibangkitkan semasa temu bual secara mendalam dengan peserta kajian. Peserta kajian menceritakan berlakunya fenomena rasuah yang dilakukan oleh kakitangan kerajaan di jabatan-jabatan kerajaan yang tertentu melibatkan kelulusan tender dan pembayaran dan ada kalanya dilakukan secara sukarela oleh usahawan Bumiputera sendiri kepada pegawai-pegawai kerajaan. Sungguhpun begitu isu rasuah sebenarnya bukan fenomena baru, sebaliknya satu fenomena yang berlaku dimana-mana sahaja, tiada batasan waktu dan tempat kerana adanya sifat tamak dan haloba manusia. Ia menjadi sesuatu yang membahayakan apabila fenomena rasuah ini mulai diterima oleh masyarakat sama ada secara sedar atau tidak sebagai suatu budaya atau kebiasaan yang tidak dapat dielakkan. (Ahmad Zaki Husin, 2001).

Dapatan temu bual menunjukkan isu melobi dan perbuatan rasuah banyak melibatkan perniagaan pengkontraktor kerana jenis perniagaan ini banyak terdedah dengan persaingan untuk mendapatkan kelulusan tender. Dua daripada sembilan usahawan yang ditemu bual adalah terdiri daripada kontraktor pembinaan dan kedua-duanya mengakui bahawa jenis perniagaan yang mereka ceburi sentiasa terdedah kepada perbuatan melobi dan rasuah. Seorang daripadanya, seorang kontraktor wanita yang telah terlibat dalam perniagaan

pengkontraktor selama 14 tahun berpendapat bahawa melobi perlu dilakukan bagi meyakinkan pihak-pihak tertentu bagi mendapatkan kelulusan tender;

Lobby perlu. Lobby memang tak salah. Biasanya, bila kita dapat sesuatu projek kita boleh meraikan mereka.

Dalam sepotong hadith, Nabi Muhammad s.a.w. menyatakan;

Allah SWT melaknat pemberi rasuah, penerima rasuah dan perantaranya.

(Riwayat Ibnu Majah, al-Zuhaili, 2005 :123)

Larangan amalan rasuah dalam Islam adalah jelas kerana rasuah merupakan suatu jenayah yang menular dalam sistem hidup masyarakat yang akibatnya menghakis nilai-nilai keadilan dan nilai-nilai murni, menindas rakyat dan menggugat sebuah negara yang demokratik (Ahmad Zaki, 2001). Sebaliknya ajaran Islam menuntut penganutnya supaya mencari rezeki yang halal sebagaimana sabda Nabi Muhammad s.a.w. yang bermaksud;

Mencari rezeki yang halal merupakan suatu kewajipan kepada setiap orang Islam.

(Hadis riwayat al-Tabarani)

Masalah besar yang terpaksa dihadapi oleh usahawan Bumiputera terutamanya dalam bidang pengkontraktor ialah masalah untuk mendapatkan tender secara telus tanpa memberi rasuah kepada pihak yang meluluskan tender di jabatan-jabatan kerajaan tertentu seperti yang telah dihuraikan dalam bahagian sebelum ini. Kegagalan memberikan 'wang kopi' atau 'duit pelincir' mungkin menyebabkan kontraktor gagal mendapatkan tender atau sekiranya tender telah diperolehi, kelambatan menerima bayaran berlaku yang boleh menyebabkan kerugian perniagaan sebagaimana yang pernah dialami oleh usahawan ini;

... selama saya duduk dalam bidang kontraktor... banyak jabatan - jabatan yang kita tengok yang ada sesetengah merasuah dan mengambil rasuah ... Sebenarnya, saya tak mengamal rasuah sebab tu mungkin kita susah nak dapat projek. Itu memang saya akui.....Kadang-kadang bila kontraktor-kontraktor berani, ada sesetengah pegawai kerajaan diberi rasuah. Inilah yang paling saya bimbang.

Terdapat juga dalam kalangan peserta kajian menyatakan bahawa mereka terpaksa memberi 'wang kopi' atau 'wang pelincir' bagi mempercepatkan urusan pembayaran kerana sikap sebahagian kakitangan tertentu di jabatan-jabatan kerajaan mengambil kesempatan meminta rasuah daripada pihak-pihak yang sedang berurusan dengan mereka termasuk golongan peniaga. Justeru, walaupun perbuatan rasuah dalam bentuk 'wang kopi' atau 'wang pelincir' adalah menyalahi norma ajaran Islam, namun mereka tidak mempunyai pilihan untuk menghindari perbuatan tersebut, kerana persekitaran budaya yang melingkungi perniagaan mereka memang telah bergelumang dengan amalan rasuah. Misalnya pengalaman yang terpaksa ditempuhi peserta kajian, seorang kontraktor pembinaan berpengalaman hampir 30 tahun;

Di pihak atas, yang atas yang masalah sekarang, orang kita juga. Apabila orang *office*, dia tengok cek banyak ada RM100,000 ke RM150,000 dia simpan aje dia tak pos dia tunggu kontraktor panggil "ok, oklah bang, kalau cek nak ambil

kasilah duit RM100 ke RM150.00 ke”. Kalau cek awak katakan RM200,000 awak takut ke nak bagi RM100.00, RM 200.00, tak takutkan! Tak sayang kan! Umpamanyaalah. Kat situ kita terjat dengan diri sendiri. Ini masalah kita kontraktor-kontraktor...

Kerenah birokrasi yang mengheret kepada perbuatan rasuah seperti yang dialami oleh peserta kajian ini ternyata menghambat kemajuan perniagaan usahawan Bumiputera. Analisis dokumen juga menunjukkan bahawa amalan rasuah benar-benar telah menggugat kredibiliti usahawan Bumiputera. Kelewatan pembayaran sering kali dihadapi oleh kontraktor Bumiputera yang melaksanakan projek kerajaan, walaupun kerja-kerja telah dilaksanakan mengikut jadual dan mengikut spesifikasi yang ditetapkan dalam perjanjian. Seorang kontraktor kelas F memberitahu bahawa beliau bagaikan peminta sedekah ketika ingin mendapatkan bayaran sedangkan pembayaran itu penting untuk membayar pelbagai bil dan gaji pekerja serta meneruskan projek lain. Sebaliknya, peniaga terpaksa berhadapan dengan kerenah birokrasi yang kadang kala sengaja diadakan oleh pihak tertentu untuk kepentingan mereka. Kalau tiada ‘orang dalam’ sudah pasti urusan mendapatkan bayaran akan menghadapi pelbagai masalah, sedangkan menggunakan ‘orang dalam’ bermakna terpaksa mengemukakan sesuatu sebagai ‘sogokan’ (Berita Harian, Februari 2003).

Dalam satu kes yang lain, menerusi satu persidangan mengenai usahawan Berjaya mengikut etika Islam anjuran Kelab Bestari Johor, seorang kontraktor mengakui pengalaman beliau menjalankan perniagaan berkaitan dengan kerja-kerja menambak laut di sebuah negeri. Beliau terpaksa membayar beratus ribu wang sogokan dalam usaha mendapatkan kontrak, lesen dan permit malah wang sogokan juga perludibayar ke atas kesalahan kecil operasi perniagaan. Walaupun beliau menyedari perbuatan rasuah yang dilakukan adalah menyalah i nilai dan etika Islam dan berfikir untuk berhenti berniaga, namun beliau terpaksa memikirkan nasib lebih daripada 200 orang pekerja di syarikatnya sekiranya beliau mengambil keputusan berhenti berniaga (Dewan Masyarakat, 1998). Berkaitan dengan masalah yang dihadapi oleh orang Islam yang terpaksa melakukan rasuah atas sebab-sebab yang memaksa, Wahbah alZuhaili (2005) dalam bukunya “Fatwa-fatwa Semasa”, memberikan fatwa bahawa sekiranya seseorang terhalang untuk mendapatkan haknya tanpa membayar wang, maka dibolehkan bagi individu berkenaan mengeluarkan bayaran bagi mendapatkan haknya, namun bagi yang meminta bayaran tetap haram mengambilnya.

Persoalannya kini, bagaimanakah masyarakat Islam dapat melahirkan usahawan Muslim yang tidak mengamalkan rasuah? Persoalan seperti ini akan dapat dijawab apabila punca kepada masalah rasuah itu dapat dibentasi. Perlantikan penjawat-penjawat awam sepatutnya melalui satu proses yang teliti di mana perlantikan bukan sahaja dibuat berdasarkan kelayakan akademik tetapi juga berasaskan kepada sifat amanah, kredibiliti dan sikap bertanggungjawab supaya persekitaran yang memungkinkan amalan rasuah itu tidak berlaku. Sebagai contoh, sekiranya perolehan-perolehan tender boleh dimenangi secara telus di pasaran terbuka, ini akan memungkinkan persaingan yang sebenar dalam kalangan peniaga untuk memperolehinya dan akhirnya hanya mereka yang benar-benar layak sahaja akan berjaya mendapat tender tersebut. Dengan cara ini akan mewujudkan persaingan yang sihat dalam kalangan usahawan, di mana untuk berjaya dalam persaingan mereka akan terpaksa meningkatkan strategi pemasaran, kecekapan di samping memastikan mereka benar-benar ‘perform’ dalam setiap peluang perniagaan yang diperolehi (Buerah Tunggak, 2007).

Perbincangan berkaitan dengan analisis ciri kebebasan menunjukkan bahawa sebahagian besar usahawan Bumiputera masih meletakkan sikap pergantungan berterusan

terhadap bantuan kerajaan seperti dari segi pembiayaan modal perniagaan, khidmat nasihat, kepakaran dan peluang-peluang perniagaan. Sikap pergantungan tersebut timbul atas keyakinan bahawa mereka adalah merupakan kaum Bumiputera yang perlu diberi hak-hak keistimewaan dalam segenap segi. Dapatan ini selaras dengan dapatan kajian Humam Mohamed (1988) yang menyimpulkan bahawa bidang keusahawanan di Malaysia berperanan sebagai 'rumah hijau' yang melindungi usahawan Bumiputera daripada persaingan bebas akibat sikap pergantungan usahawan Bumiputera kepada kerajaan. Sementara dalam penulisan Wan Liz Ozman (1999, 2000) dan Mat Hassan Esa (1992) pula mengatakan usahawan Bumiputera cenderung menggunakan individu tertentu untuk mendapatkan tender atau pinjaman.

4.4 Ciri Kejujuran

Sifat jujur merupakan satu ciri penting yang mesti dipunyai oleh setiap orang usahawan yang ingin berjaya dalam perniagaannya. Seorang peniaga yang jujur akan mendapat kepercayaan daripada pihak-pihak yang berurusan dengannya, sebaliknya sikap tidak jujur boleh menimbulkan hilang kepercayaan pihak-pihak yang berurusan dengan peniaga tersebut pada masa akan datang. Bersifat jujur dalam perniagaan adalah merupakan tuntutan dalam ajaran Islam. Ia merupakan salah satu ciri asas dalam perjalanan sistem ekonomi Islam. Tuntutan ini menjadi begitu penting memandangkan salah satu matlamat utama perniagaan adalah untuk mencari keredhaan Allah bagi memastikan kejayaan hidup di dunia dan di akhirat.

Dan carilah pada apa yang telah dianugerahkan Allah kepadamu (kebahagiaan) negeri akhirat, dan janganlah kamu melupakan bahagianmu dari (kenikmatan) dunia, dan berbuat baiklah (kepada orang lain) sebagaimana Allah telah berbuat baik kepadamu dan janganlah kamu berbuat kerosakan di muka bumi. Sesungguhnya Allah tidak menyukai orang-orang yang berbuat kerosakan.

(Surah al Qasas 28:77)

Malah bersifat jujur dalam perniagaan ditegaskan dalam al Quran di mana Allah menegah manusia daripada mengambil atau memakan harta orang lain dengan cara yang bathil termasuk menggunakan cara yang salah dalam dunia perniagaan;

Janganlah kamu saling makan harta sesama kamu dengan jalan yang batil kecualidengan jalan perniagaan yang berlaku dengan suka sama suka di antara kamu.

(Surah an Nisa' 4: 29)

Sebaliknya perniagaan yang dijalankan dengan cara yang baik dan saling meredhai sangat digalakkan oleh Islam dalam mencari kurniaan Tuhan. Bersifat jujur dan benar dalam perniagaan akan memberi keuntungan kepada peniaga Muslim kerana ia akan menarik kepercayaan pihak-pihak yang berurusan dengan mereka. Dengan cara itu usaha-usaha perniagaan akan berkembang dan mendatangkan keuntungan yang lebih besar di samping mendapat kedudukan yang tinggi disisi Allah S.W.T.

Ahli perniagaan yang jujur lagi amanah adalah bersama-sama para nabi, siddiqin dan para syuhada.

(Riwayat at-Tirmidzi, hadith ke 1226, at-Tirmidzi, 1993:561)

Islam amat memandang berat terhadap sikap kejujuran, khususnya dalam hal-hal berkaitan dengan perniagaan yang melibatkan pihak-pihak lain seperti pembeli, pembekal, rakan niaga dan pihak pembiaya. Berkaitan dengan isu kejujuran, fenomena penting yang sering terjadi dalam kalangan usahawan Bumiputera ialah sikap ketidakjujuran yang boleh dilihat dalam beberapa situasi: kegagalan membayar balik pembiayaan yang diterima daripada agensi-agensi pembiaya, penipuan dan mengalibabakan permit-permit perniagaan.

Kegagalan Membayar Balik Pinjaman

Usahawan Bumiputera merupakan golongan peminjam yang mempunyai peratusan yang tinggi tidak membayar hutang apabila mendapat pembiayaan daripada agensi-agensi pembiaya seperti MARA (Buerah Tunggak 2007; Wan Liz Ozman, 2000; Mat Hassan Esa, 1992; Noraishah Buang 2002). Perbuatan enggan membayar pinjaman seperti ini merupakan sesuatu yang diluar budaya niaga yang dianjurkan oleh Islam. Ajaran Islam sebaliknya menuntut bahawa hutang mestilah dijelaskan sebagaimana yang telah dimeterai dalam perjanjian. Dalam al Quran ada menjelaskan;

Wahai orang-orang yang beriman! Penuhi dan sempurnakanlah perjanjian-perjanjian.
(Surah al-Maidah 5:1)

Dalam sebuah hadith Nabi Muhammad s.a.w. menjelaskan;

Sesungguhnya Allah merasa senang (hambanya) mempermudah di dalam menjual, mempermudah di dalam membeli, mempermudah dalam membayar hutang.
Riwayat at-Tirmidzi, hadith ke 1336, at-Tirmidzi 1993:674)

Temu bual dengan usahawan penerima pembiayaan MARA dan pegawai-pegawaiMARA mendapati bahawa sebilangan usahawan Bumiputera yang menerima pembiayaan, lewat atau gagal membayar balik pembiayaan yang diterima. Analisis dokumen juga membuktikan bahawa sikap tidak suka membayar balik pembiayaan MARA memang berlaku pada tahap yang agak kritikal. Pengerusi MARA, Datuk Seri Abdul Hamid Zainal Abidin melaporkan dalam akhbar 'The Star' keluaran Sabtu, 16 September 2006, sebanyak 25,381 pembiayaan perniagaan yang melibatkan sejumlah nilai RM243 bilion gagal dijelaskan oleh penerima pembiayaan MARA. Pegawai MARA daerah yang juga bertanggungjawab mengendalikan pembiayaan MARA di peringkat daerah memberikan komennya berkenaan dengan usahawan yang gagal membayar pembiayaan MARA;

... kalau 10 orang tu buat pinjaman, yang bermasalah lebih kurang 50 hingga 60 peratus masalah tu bukan apa, tak ikut budaya orang berniaga, pelaksanaan sesuatu kerja tu tidak dilaksanakan bersungguh-sungguh, minat memang minat, cuma daya lasak atau ketahanannya kurang. Kalau betul-betul mereka *komited* saya rasa tak ada masalah.

Ketidakupayaan membayar balik pembiayaan yang telah dibuat berpunca daripada beberapa faktor antaranya salah guna pembiayaan yang diterima dan sikap 'tidak peduli' dan mengambil mudah kewajipan membayar balik pembiayaan yang diterima. Salah satu punca kegagalan membayar balik pembiayaan yang diterima ialah kerana pembiayaan yang diperolehi digunakan untuk membeli harta peribadi dan bukan untuk kepentingan perniagaan seperti membeli kereta mewah, membeli rumah atau perbelanjaan perniagaan secara mewah.

Sikap sebahagian penerima pembiayaan MARA yang enggan membayar balik pembiayaan yang diterima di samping menyalahgunakan pembiayaan yang diterima jelas tidak menepati ciri-ciri seorang usahawan Muslim.

Pembiayaan perniagaan merupakan sesuatu yang perlu bagi kebanyakan usahawan sama ada berupa pembiayaan projek atau pembiayaan tambahan untuk membesarkan perniagaan. Setiap pembiayaan yang diterima perlu dibayar balik bersama-sama dengan faedah yang dikenakan (dalam sistem pinjaman konvensional), sebaliknya dalam sistem pembiayaan yang berkonsepkan Islam, pembayaran balik dilakukan antara lain berdasarkan konsep 'mudharabah' (perkongsian untungrugi), 'murabahah' (jualan dengan tambahan untung) dan 'bai' bithaman Ajil' (pembelian dengan harga tangguh) seperti yang diamalkan oleh pihak MARA. Kegagalan sebahagian penerima pembiayaan MARA membayar balik pembiayaan yang telah diterima berpunca daripada dua faktor utama; pertama, salah guna pembiayaan yang diperolehi dan kedua, sikap 'tidak peduli' terhadap kewajipan membayar balik pembiayaan yang diterima. Berkaitan dengan kegagalan tersebut, pegawai MARA daerah sebagai pihak yang bertanggungjawab mengendalikan pembiayaan berpandangan;

Biasanya pinjaman dibuat yang gagal dibayar balik tu; satu, pembiayaan yang dia dapat disalahgunakan... kedua, sikap, MARA ni tak bayar tak apa, tak ada tindakan awalan, tidak seperti bank. Dia '*attitude*' sebenarnya, kalau mereka bertanggungjawab, dia akan bayar mengikut perjanjian.

Di samping pegawai MARA, usahawan yang ditemu bual juga memberikan komen yang hampir sama iaitu kegagalan membayar balik pembiayaan MARA adalah berpunca daripada salah guna pembiayaan yang diterima. Beberapa orang penerima pembiayaan MARA memberikan komen yang hampir sama;

... macam beli barang untuk keperluan peribadi, sebab kalau betul-betul kita nak berniaga, kita ingat nak bayar, InsyaAllah...bukan dia betul-betul tak boleh bayar, memang dia tak nak bayar sebab... Pertama sekali, belum stabil perniagaan dia, dia dah beli kereta mewah..... Mana-mana yang suka nak bermewah-mewah tu, sebab tu dia tak boleh nak bayar pinjaman MARA...

Kenyataan di atas menunjukkan bahawa keinginan untuk cepat hidup mewah dan salahguna wang perniagaan untuk membeli harta peribadi memang berlaku dalam kalangan usahawan Bumiputera. Dapatan ini bersesuaian dengan pandangan Wan Liz Ozman (2000), Mat Hassan Esa (1992) dan Jiwa Mohd Esa (1991) yang menyatakan bahawa salah satu ciri budaya negatif yang menjadi amalan usahawan Bumiputera ialah menyalahgunakan wang perniagaan untuk membeli harta peribadi. Sikap 'tidak peduli' dan mengambil mudah terhadap kewajipan membayar balik pembiayaan yang diterima juga merupakan punca mengapa pembiayaan lewat dibayar balik atau tidak dibayar. Menurut pegawai pengendali program pendidikandan latihan keusahawanan MARA yang berpengalaman hampir 25 tahun membangunkan usahawan MARA, sikap enggan membayar pembiayaan MARA ini telah menjadi budaya sebahagian usahawan Bumiputera.

... mungkin dia mengutamakan bayaran-bayaran yang lain, yang *last* sekali ni MARA. contohnya kalau dia beli kereta dia beli rumah kedai, jadi yang lain-lain tu maksud dia pembiayaan daripada bank, daripada *finance* tu dia orang boleh jelaskan. Tapi bila MARA ni dia orang melambat-lambatkan. Mula-mula satu bulan

tunggakan, kemudian dua tiga bulan dia bayar, lepas tu bulan seterusnya dia tak bayar.

Di pihak agensi pembiaya seperti MARA pula mengambil sikap berlembut terhadap usahawan yang lambat atau enggan membayar balik pembiayaan kerana mengikut polisinya agensi-agensi kerajaan ini ditubuhkan adalah untuk membantu mewujudkan lebih ramai usahawan Bumiputera. Perkara ini sebagaimana dijelaskan oleh pegawai MARA;

MARA memang bukan badan yang membuat keuntungan, kita badan yang *develop* usahawan, untuk menggalak, membimbing, mewujudkan seberapa ramai usahawan Bumiputera untuk menceburkan diri dalam perindustrian dan perdagangan.

Namun polisi bertolak ansur agensi-agensi pembiaya ini telah diambil kesempatan oleh sebahagian usahawan Bumiputera untuk tidak mengambil peduli terhadap kewajipan membayar balik pembiayaan yang telah dibuat. Pengkaji berpandangan bahawa pihak agensi-agensi pembiaya perlu mencari satu kaedah yang praktikal untuk memastikan usahawan yang menerima pembiayaan, membayar balik pembiayaan yang diterima. Sifat kejujuran sangat penting bagi seseorang usahawan Muslim kerana sebagai sebuah entiti perniagaan mereka perlu membuat keuntungan dan meningkatkan sumbangan hasil keluaran atau perkhidmatan. Inilah sebabnya Rasulullah s.a.w. mengingatkan golongan peniaga.

Pedagang-pedagang akan dibangkitkan pada hari kiamat sebagai orang yang melakukan kejahatan kecuali orang-orang yang takut kepada Allah, jujur dan bercakap benar.

(Riwayat at-Tirmidzi, hadith ke 1227, at-Tirmidzi, 1993:562)

Hadith di atas menjelaskan bahawa usahawan Muslim yang benar-benar berpandukan kepada ajaran Islam, mengamalkan ciri kejujuran dan bercakap benar termasuk dalam usaha-usaha perniagaan yang dijalankan akan diterima amalan mereka oleh Allah. Sikap kejujuran ini juga akan dapat menarik kepercayaan pihak pembekal dan pihak lain yang berurusan dengan mereka. Sebaliknya, sikap tidak jujur peniaga akan menghambat keupayaan perniagaan mereka untuk berkembang. Akibatnya mereka bukan sahaja menghadapi masalah tidak mendapat kepercayaan pihak pembiaya kewangan seperti bank dan agensi-agensi kerajaan untuk memberi pinjaman, tidak mendapat kepercayaan daripada usahawan lain untuk memberi kredit barangan, malah lama kelamaan mereka juga akan kehilangan pelanggan.

Penipuan

Selain sifat ketidakjujuran dalam menggunakan modal pembiayaan yang diterima daripada pelbagai agensi pembiayaan, sikap ketidakjujuran seperti kes -kes penipuan yang pernah dialami oleh beberapa orang usahawan yang ditemu bual, seringkali berlaku seperti pengalaman yang pernah dilalui oleh beberapa orang responden;

Pengalaman saya dekat *market* sekarang memang saya akui orang-orang kita kurang jujur daripada orang-orang bangsa Cina... pengalaman saya lah. Orang Cina lebih jujur dalam perniagaan. Contohnya banyak peniaga kita bukan semua, bila kita bagi peluang kredit pada dia, banyak tak nak bayar.

.... kebanyakan orang Melayu saya tengok, meniaga baru dapat untung berapa ratus ribu, dah beli kereta yang harga beratus ribu. Setiap bulan hutang nak kena bayar, yang kat dalam kedai pula nak kena *handle*, masa tu duit pusingan tak cukup. Ha, tu yang tutup. Jadi semua tak berbayar. *Black list*, Kawan-kawan saya sendiri semua macam tu. Dia ada beli van dengan saya..., dia tak bayar... , tapi dia boleh pakai kereta KIA.

Sebaliknya dengan mengamalkan sikap kejujuran akan banyak membantu mewujudkan kepercayaan pihak-pihak yang berurusan dengan usahawan tersebut. Usahawan yang ditemu bual, berpengalaman luas dalam membina hubungan niaga dengan peniaga-peniaga lain menceritakan pengalamannya. Beliau menyatakan sifat kejujuran sangat penting dalam membina kepercayaan dengan pihak-pihak yang berurusan dengan syarikat perniagaan beliau, justeru ada pembekal yang sanggup membekalkan barang yang bernilai beratus ribu tanpa cagaran atasdasar kepercayaan semata-mata.

Sebaliknya seorang lagi usahawan yang ditemu bual mengakui pernah ditipu apabila melakukan kerja-kerja sub-kontrak dengan kontraktor lain, walaupun kerja-kerja pembinaan sudah diselesaikan dan segala pembayaran gaji pekerja telah dijelaskan. Pengalaman yang dilalui oleh beberapa orang responden menunjukkan bahawa sikap sebahagian usahawan Bumiputera yang sanggup menipu pihak-pihak yang berurusan dengan mereka bukan sahaja menjatuhkan kepercayaan pihak lain terhadap kredibiliti peniaga terlibat, malah boleh memburukkan nama baik peniaga-peniaga lain yang bersikap jujur. Kejujuran dan bersikap benar sangat penting kepada setiap usahawan lebih-lebih lagi usahawan Bumiputera Muslim kerana ia merupakan lambang bagi meningkatkan kepercayaan pelanggan, pembekal dan pihak-pihak lain yang berurusan dengan mereka, menarik lebih ramai pelanggan yang akan meningkatkan keuntungan perniagaan yang menjadi matlamat bagi setiap perniagaan. Akhirnya sebagai seorang Muslim, usahawan perlu ingat bahawa sikap kejujuran dan kebenaran sahajalah yang akan mendatangkan keberkahan perniagaan supaya usaha-usaha perniagaan diterima sebagai sebagai suatu ibadah kepada Allah (Hamzah Ya'qub, 1992; Ibrahim Abu Bakar, 1992; Mushtaq Ahmad, 1999).

Mengalibabakan Perniagaan

Satu lagi aspek penipuan yang sering berlaku dalam kalangan usahawan Bumiputera ialah perbuatan mengalibabakan kontrak-kontrak perniagaan yang diperolehi. Kajian ini mendapati bahawa isu menghadiri kursus sebagai syarat bagi mendapatkan lesen kontraktor tetapi kemudiannya menjual lesen yang diperolehi kepada peniaga lain untuk mendapatkan komisyen yang sedikit memang benar-benar berlaku. Usahawan kontraktor yang ditemu bual mengakui;

...ada sesetengah yang tak bertanggungjawab dia memang pergi kursus tapi dia tak buat kerja kontrak. Mereka bagi lesen pada orang lain dan mereka dapat komisen. Bila kita pergi cabut undi dimana-mana jabatan untuk mendapatkan kontrak, kita tengok bermacam-macam rupa yang kita pernah nampak. Beratus bukan sedikit. Sedangkan bila kita aktif dalam sesuatu tapak projek kalau diikutkan tak ramai yang aktif.

Sikap tidak jujur peniaga yang sanggup mengalibabakan perniagaan kepada bangsa lain atau dengan usahawan bumiputera yang lain, menjadi rakan kongsi 'lelap' dan hanya mengharapkan komisen daripada rakan kongsi menghambat keupayaan perniagaan mereka

untuk berkembang. Walaupun kontraktor yang terbabit dalam kegiatan perniagaan 'ali baba' tersebut, ada yang disenaraihitamkan, mereka akan membuka syarikat baru dengan menggunakan nama lain. Justeru, bukan merupakan satu perkara aneh jika ada kontraktor bumiputera kelas F yang mempunyai sepuluh lesen dengan menggunakan nama ahli keluarga berbeza (Utusan Malaysia, 6 Oktober 2005).

5.0 KESIMPULAN

Perbincangan di atas berkaitan dengan sikap keusahawanan telah memberi konotasi bahawa sikap efektif dan beretika berupaya melahirkan ciri-ciri usahawan Muslim yang profesional. Sebaliknya sikap tidak efektif dan tidak beretika usahawan menjadi penghalang kepada pembentukan ciri-ciri usahawan Muslim. Seterusnya kegagalan perniagaan Bumiputera juga seringkali berpunca daripada ketiadaan pengetahuan dan kemahiran yang mendalam dalam bidang perniagaan yang diceburi malah tidak mempunyai latar belakang pengalaman dalam perniagaan yang dipilih.

Sebagai kesimpulan, sikap usahawan bumiputera dapat dilihat dalam dua jenis; pertama, yang mempunyai sikap efektif dan beretika iaitu tidak bergantung kepada pihak kerajaan dan pihak-pihak lain baik dari segi peluang mendapat pembiayaan mahupun dari segi mendapatkan tender-tender perniagaan, malah sentiasa mengambil pelbagai peluang yang disediakan oleh pihak kerajaan dan swasta. Mereka juga sentiasa berusaha mengamalkan prinsip-prinsip Islam dalam perniagaan. Sementara jenis usahawan bumiputera yang kedua ialah yang sentiasa mengharapkan bantuan daripada pihak kerajaan baik dari segi pembiayaan, latihan dan peluang mendapatkan tender-tender perniagaan. Mereka juga kurang memberi perhatian terhadap prinsip-prinsip perniagaan Islam. Bagi melahirkan perubahan sikap ke arah yang lebih baik, maka tahap kesedaran usahawan bumiputera terhadap sikap keusahawanan yang lebih berkesan perlu dikembangkan di samping menghayati ciri-ciri keusahawanan yang menepati ajaran Islam, kesedaran terhadap ajaran Islam perlu disuntik ke dalam jiwa setiap umat Islam termasuk dalam diri usahawan bumiputera Muslim.

RUJUKAN

- Al Qur'an* 'L-Karim Terjemahan dan Huraian Maksud. (2001) (terj. dan kata penghantar Abu Salah Muhammad 'Uthman el-Muhammady). Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Ahmad Zaki Husin. 2001. Pembenterasan Jenayah Rasuah di Malaysia Isu dan Cabaran. Siri Syarahan Umum. Bil.12, Universiti Sains Malaysia.
- Aziz Deraman.2000. *Tamadun Melayu dan Pembinaan Bangsa Malaysia*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Baharin Abu .2000. Teaching Effectiveness and staff Professional Development Programmes at a Higher Learning Institution in Malaysia.A Thesis of Doctor of Philosophy, School of Education, University of Birmingham.
- Barjoyai Bardai.2000. Ciri-ciri Keusahawanan Yang Dinamik Di dalam Islam. Seminar Kebangsaan Sistem Ekonomi Islam. Anjuran Institut Kefahaman Islam Malaysia (IKIM) & Perbadanan Kemajuan Iktisad Negeri Kelantan (PKINK), Hotel Perdana, Kota Bharu, Kelantan, 5 dan 6 Jun.
- Berita Harian.2003. Kontraktor Bagai 'Peminta Sedekah' Tuntut Bayaran.24 Februari.
- Bogdan, R. C. & Biklen, S. K..1998. *Qualitative Research for Education an Introduction to Theory and Methods*. (3th edition) Boston, USA: Allyn and Bacon.

- Buerah Tunggak. 2007. *Budaya Niaga Usahawan Bumiputera dan Implikasinya Terhadap Pendidikan dan Pembangunan Keusahawanan Muslim*, Kajian Penyelidikan Peringkat Doktor Falsafah, Fakulti Pendidikan, Universiti Teknologi Malaysia.
- Bukhari Hassan. 1994. *Pencapaian Matlamat Penyusunan Semula Masyarakat: Dasar Ekonomi Baru-Satu Penilaian*. Tesis Sarjana, Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Dewan Masyarakat. 1998. *Gaya Hidup Peniaga Muslim Tidak boros dan rajin Bersedekah*. Januari. m.s. 44-45.
- Golafshani, N. (2003). *Understanding Reliability and Validity in Qualitative Research*. The Qualitative Report Volume 8 Number 4 597-607.
- Habshi, Syed Othman. 2003. *Sharing Ethical Values in Modern Society*. Diperoleh pada 16 Mac 2003 daripada Laman Web Dunia: <http://vlib.unitarklj1.edu.my/staff-publications/datuk/>
- Hamzah Ya'qub. 1992. *Kode Etik Dagang Menurut Islam, Pola Pembinaan Hidup dalam Berekonomi*. Bandung: Penerbit cv. Deponogoro.
- Humam Mohamad. 1988. *Entrepreneurial Development in Malaysia With Specific Reference to Training and Development Initiatives*. PhD, Thesis University of Stirling.
- Ibrahim Abu Bakar. 1992. *Ciri-ciri usahawan Islam*. Kuala Lumpur: Bahagian Hal Ehwal Islam Jabatan Perdana Menteri.
- Jiwa Mohd. Isa. 1991. *Etika Perniagaan*. Dlm. Sheikh Ghazali Sheikh Abod dan Zambry Abdul Kadir (penyunting) *Pengurusan Perniagaan Islam*. Shah Alam: HIZBI.
- Mahathir Mohamad. 1999. *Kebangkitan Semula Asia*. Subang Jaya, Selangor: Pelanduk Publication.
- Mat Hassan Esa. 1992. *Pelan Induk Budaya Keusahawanan*. Dlm. Chamsuri Siwar, Mohd Yusof Kasim dan Abdul Malik Ismail (Penyunting) *Ekonomi Bumiputra Selepas 1990*. Bangi: Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Merriam B. S. 1998. *Qualitative Research and Case Study Applications in Education Revised and Expanded from Case Study Research in Education*. San Francisco : Jossey-Bass Publishers.
- Moha Asri Hj Abdullah. 1999. *Pembangunan Industri Kecil dan Sederhana*. Kuala Lumpur: Utusan Publication & Distributors Sdn Bhd.
- Moha Asri Hj. Abdullah. 1997. *Industri Kecil di Malaysia Pembangunan dan Masa Depan*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Mohamed Amir Sharifuddin bin Hashim. 1983. *Bumiputra Entrepreneurship A Study of MARA Loanes in the Malaysian State of Kelantan*. A Thesis of Doctor of Philosophy in Business Studies at Massey University, New Zealand.
- Muhamad Kasim bin Basir. (2003). *Pembelajaran Konsep Sains Secara Kolaboratif Menggunakan Perisian Berasaskan Web dalam Kontek Sekolah Bestari*. Tesis Phd. Fakulti Pendidikan, Universiti Teknologi Malaysia, Skudai, Johor.
- Muhammad Ali Hashim. 2002. *Business – Satu Cabang Jihad*. Kertas Kerja Seminar Memartabatkan Ekonomi Islam Melalui Ukhuwah Usahawan Muslim, Anjuran Dewan Perdagangan Islam Malaysia (DPIM), Cawangan Johor, 23 April.
- Nor Aini Idris dan Norlaila Abu Bakar. 2002. *Bumiputera dalam PKS/PKS: Strategi Ke arah Peningkatan Daya Saing Global*. *Seminar Kebangsaan Perdagangan dan Pembangunan: Tuntutan dan Cabaran Baru*, anjuran Fakulti Ekonomi Universiti Kebangsaan Malaysia Riviera Bay Resort, Melaka, 27-28 April.
- Nor Aishah Buang. 2002. *Asas Keusahawanan Siri Pengurusan Fajar Bakti*. Shah Alam, Selangor: Penerbit Fajar Bakti Sdn. Bhd.
- Spradley, J.P. 1980. *Participant Observation*. Orlando FL : Harcourt Brace Jovanovich College Publishers.

- The Star. 2006. MARA Goes After Defaulters RM 243m in Business Loans Still Owing.16 September.
- Tirmidzi, Mohammad Isa bin Surah At-Tirmidzi.1993. *Tarjamah Sunan At-Tirmidzi*. (Jilid 11) (Terjemahan oleh H. Moh. Zuhri) Kuala Lumpur: Victory Agencie.
- Utusan Malaysia.2005. Buka Mata Kontraktor Kelas F Bumiputera. 6 Oktober.
- Wan Liz Ozman Wan Omar. 2000. *Mengurus Agenda Abad 21 Cabaran danPersiapan Dalam Era Globalisasi*. Kuala Lumpur: Golden Book Centre Sdn. Bhd.
- Zuhaili, Wahbah. 2005. *Fatwa-fatwa Semasa*. (terjemahan Abdurrahman Saleh. Kuala Lumpur: iBook Publication.

Buerah binti Tunggak (Dr)
Pensyarah Kanan
Fakulti Tamadun Islam
Universiti Teknologi Malaysia
Skudai, Johor.
Email : buerah@utm.my
Tel: +6-013-7514264

Hussin bin Salamon (Prof Madya Dr)
Dekan
Fakulti Tamadun Islam
Universiti Teknologi Malaysia
Skudai, Johor.
Email : drhussin@utm.my